

دانشگاه سام نور
په

فن قرائت و روش حفظ قرآن کریم

دکتر علیرضا پارسا ولی اله مهدوی فر

امروزه کتاب‌خوانی و علم‌آموزی، نه تنها یک وظیفه‌ی ملی، که یک واجب دینی است.

مقام معظم رهبری

در عصر حاضر یکی از شاخصه‌های ارزیابی رشد، توسعه و پیشرفت فرهنگی هر کشوری میزان تولید کتاب، مطالعه و کتاب‌خوانی مردم آن مرز و بوم است. ایران اسلامی نیز از دیرباز تاکنون با داشتن تمدنی چند هزارساله و مراکز متعدد علمی، فرهنگی، کتابخانه‌های معتبر، علما و دانشمندان بزرگ با آثار ارزشمند تاریخی، سرآمد دولت‌ها و ملت‌های دیگر بوده و در عرصه‌ی فرهنگ و تمدن جهانی به‌سان خورشیدی تابناک همچنان می‌درخشد و با فرزندان نیک‌نهاد خویش هنرنمایی می‌کند. چه کسی است که در دنیا با دانشمندان فرزانه و نام‌آور ایرانی همچون ابوعلی سینا، ابوریحان بیرونی، فارابی، خوارزمی و ... همچنین شاعران برجسته‌ای نظیر فردوسی، سعدی، مولوی، حافظ و ... آشنا نباشد و در مقابل عظمت آنها سر تعظیم فرود نیاورد. تمامی این افتخارات ارزشمند، برگرفته از میزان عشق و علاقه فراوان ملت ما به فراگیری علم و دانش از طریق خواندن و مطالعه منابع و کتاب‌های گوناگون است. به شکرانه‌ی الهی، تاریخ و گذشته ما، همیشه درخشان و پربار است. ولی اکنون در این زمینه در چه جایگاهی قرار داریم؟ آمار و ارقام ارائه‌شده از سوی مجامع و سازمان‌های فرهنگی در مورد سرانه‌ی مطالعه‌ی هر ایرانی، برایمان چندان امیدوارکننده نمی‌باشد و رهبر معظم انقلاب اسلامی نیز از این وضعیت بارها اظهار گله و ناخشنودی نموده‌اند.

کتاب، دروازه‌ای به سوی گستره‌ی دانش و معرفت است و کتاب خوب، یکی از بهترین ابزارهای کمال بشری است. همه‌ی دستاوردهای بشر در سراسر عمر جهان تا آنجا که قابل کتابت بوده است، در میان دست‌نوشته‌هایی است که انسان‌ها پدید آورده و می‌آورند. در این مجموعه‌ی بی‌نظیر، تعالیم الهی، درس‌های پیامبران به بشر، و همچنین علوم مختلفی است که سعادت بشر بدون آگاهی از آنها امکان‌پذیر نیست. کسی که با دنیای زیبا و زندگی‌بخش کتاب ارتباط ندارد بی‌شک از مهم‌ترین دستاوردهای انسانی و نیز از بیشترین معارف الهی و بشری محروم است. با این دیدگاه، به‌روشنی می‌توان ارزش و مفهوم رمزی عمیق در این حقیقت تاریخی را دریافت که اولین خطاب خداوند متعال به پیامبر گرامی اسلام (ص) این است که «بخوان!» و در اولین

سوره‌ای که بر آن فرستاده‌ی عظیم‌الشان خداوند، فرود آمده، نام «قلم» به تجلیل یاد شده‌است: «اقْرَأْ وَ رَبُّكَ الْأَكْرَمُ. الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ» در اهمیت عنصر کتاب برای تکامل جامعه‌ی انسانی، همین بس که تمامی ادیان آسمانی و رجال بزرگ تاریخ بشری، از طریق کتاب جاودانه مانده‌اند.

دانشگاه پیام‌نور با گستره‌ی جغرافیایی ایران‌شمول خود با هدف آموزش برای همه، همه‌جا و همه‌وقت، به‌عنوان دانشگاهی کتاب‌محور در نظام آموزش عالی کشورمان، افتخار دارد جایگاه اندیشه‌سازی و خردورزی بخش عظیمی از جوانان جوای علم این مرز و بوم باشد. تلاش فراوانی در ایام طولانی فعالیت این دانشگاه انجام پذیرفته تا با بهره‌گیری از تجربه‌های گرانقدر استادان و صاحب‌نظران برجسته کشورمان، کتاب‌ها و منابع آموزشی درسی شاخص و خودآموز تولید شود. در آینده هم، این مهم با هدف ارتقای سطح علمی، روزآمدی و توجه بیشتر به نیازهای مخاطبان دانشگاه پیام‌نور با جدیت ادامه خواهد داشت. به‌طور قطع استفاده از نظرات استادان، صاحب‌نظران و دانشجویان محترم، ما را در انجام این وظیفه‌ی مهم و خطیر یاری‌رسان خواهد بود. پیشاپیش از تمامی عزیزانی که با نقد، تصحیح و پیشنهادهای خود ما را در انجام این وظیفه‌ی خطیر یاری می‌رسانند، سپاسگزاری می‌نماییم. لازم است از تمامی اندیشمندانی که تاکنون دانشگاه پیام‌نور را منزلگاه اندیشه‌سازی خود دانسته و ما را در تولید کتاب و محتوای آموزشی درسی یاری نموده‌اند، صمیمانه قدردانی گردد. موفقیت و بهروزی تمامی دانشجویان و دانش‌پژوهان عزیز آرزوی همیشگی ما است.

دانشگاه پیام‌نور

فهرست مطالب

پیشگفتار	یازده
مقدمه	سیزده
فصل اول: انس با قرآن و آداب تلاوت	۱
هدف کلی	۱
اهداف یادگیری	۱
مقدمه	۱
۱-۱ راه‌های انس با قرآن	۲
۱-۱-۱ یادگیری	۲
۱-۱-۲ قرائت و تلاوت قرآن	۳
۱-۱-۳ شرکت در جلسات قرآنی و گوش دادن به قرائت قاریان	۳
۱-۱-۴ تلاوت در منزل و کثرت در تلاوت قرآن	۳
۱-۱-۵ توجه به ترجمه آیات	۴
۱-۱-۶ تدبر و تعمق در آیات قرآن	۴
۱-۱-۷ تلاش در جهت عمل به فرامین قرآن و زندگی قرآنی	۵
۱-۱-۸ دعا به درگاه پروردگار و استمداد از معصومین (ع)	۵
۱-۱-۹ توجه به تهذیب نفس	۵
۱-۱-۱۰ تقویت باور و ایمان از طریق افزایش بینش و آگاهی دینی و قرآنی	۶
۲-۱ رعایت آداب تلاوت یا ادب حضور	۶
۲-۱-۱ طهارت	۶
۲-۱-۲ با تأنی و شمرده شمرده خواندن	۶
۲-۱-۳ نیت	۷
۲-۱-۴ دعا	۷
۲-۱-۵ استعاذه و بسمله	۸

۸	۶-۲-۱ رعایت حق آیات
۸	۷-۲-۱ صوت خوش و آهنگ دلنشین
۸	۸-۲-۱ آداب باطنیه قرائت قرآن
۹	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل اول
۱۱	فصل دوم: روخوانی و روان‌خوانی
۱۱	هدف کلی
۱۱	اهداف یادگیری
۱۲	مقدمه
۱۲	۱-۲ الفبای قرآن
۱۳	۲-۲ حروف مقطعه
۱۶	۳-۲ صداهای کوتاه
۱۶	۱-۳-۲ فتحه
۱۷	۲-۳-۲ کسره
۱۷	۳-۳-۲ ضمه
۱۸	۴-۲ حرکات و صداهای کشیده
۱۹	۱-۴-۲ صدای کشیده فتحه
۱۹	۲-۴-۲ صدای کشیده کسره
۲۰	۳-۴-۲ صدای کشیده ضمه
۲۱	۵-۲ سکون
۲۲	۶-۲ تشدید
۲۳	۷-۲ تنوین
۲۴	۱-۷-۲ تنوین فتحه
۲۴	۲-۷-۲ تنوین کسره
۲۵	۳-۷-۲ تنوین ضمه
۲۵	۸-۲ علامت مد
۲۵	۹-۲ حروف ناخوانا
۲۶	۱-۹-۲ حروف همیشه ناخوانا
۲۷	۲-۹-۲ حروف گاهی ناخوانا
۲۹	۱۰-۲ همزه وصل و قطع
۲۹	۱-۱۰-۲ همزه قطع
۲۹	۲-۱۰-۲ همزه وصل
۳۲	۱۱-۲ قواعد اشباع
۳۲	۱-۱۱-۲ تعریف چند اصطلاح
۳۲	۲-۱۱-۲ شیوه خواندن هاء ضمیر
۳۳	۳-۱۱-۲ توضیح در مورد چند کلمه در قرآن
۳۴	۱۲-۲ وقف

۳۵	۱-۱۲-۲ وقف اسکان
۳۵	۲-۱۲-۲ وقف ابدال
۳۶	۳-۱۲-۲ وقف الحاق
۳۷	۴-۱۲-۲ وقف ابقاء
۳۸	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوم
۴۱	فصل سوم: تجوید
۴۱	هدف کلی
۴۱	اهداف یادگیری
۴۲	مقدمه
۴۲	۱-۳ ترتیل
۴۳	۱-۱-۳ تحقیق
۴۳	۲-۱-۳ تحذیر (حذر)
۴۴	۳-۱-۳ تدویر
۴۴	۲-۳ تجوید
۴۵	۳-۳ مخارج حروف
۴۵	۱-۳-۳ تلفظ صحیح ثاء (ث)
۴۷	۲-۳-۳ تلفظ حرف حاء (حاء)
۴۸	۳-۳-۳ تلفظ حرف ذال (ذ)
۴۹	۴-۳-۳ تلفظ حرف عین (ع)
۵۰	۵-۳-۳ تلفظ حرف (واو)
۵۲	۶-۳-۳ تلفظ حرف صاد (ص)
۵۳	۷-۳-۳ تلفظ حرف ضاد (ض)
۵۴	۸-۳-۳ تلفظ حرف طاء (ط)
۵۵	۹-۳-۳ تلفظ حرف ظاء (ظ)
۵۶	۱۰-۳-۳ تلفظ حرف غین (غ)
۵۸	۴-۳ صفات اصلی حروف
۵۹	۱-۴-۳ صفت استعلاء
۵۹	۲-۴-۳ صفت همس
۵۹	۳-۴-۳ صفت شدت
۶۰	۴-۴-۳ صفت اطباق
۶۰	۵-۴-۳ صفت اصمات
۶۱	۵-۳ صفات فرعی حروف
۶۲	۶-۳ باب تفخیم و ترقیق
۶۲	۱-۶-۳ احکام راء
۶۴	۲-۶-۳ احکام تفخیم (تغلیظ) و ترقیق لام لفظ جلاله الله
۶۵	۷-۳ باب ادغام

۶۵	۳-۷-۱ معنای ادغام
۶۵	۳-۷-۲ موارد ادغام
۶۷	۳-۸-۱ تنوین «احکام نون ساکنه»
۶۸	۳-۸-۱ اظهار
۶۸	۳-۸-۲ ادغام: ادغام در نون ساکنه به دو گونه تقسیم می‌شود:
۶۹	۳-۸-۳ قلب یا ابدال تنوین و نون ساکنه
۷۰	۳-۸-۴ اخفاء
۷۲	۳-۹-۱ احکام میم ساکنه
۷۲	۳-۹-۲ ادغام
۷۲	۳-۹-۳ اخفاء میم ساکنه
۷۲	۳-۹-۳ اظهار میم ساکنه
۷۴	۳-۱۰-۱ احکام غنه
۷۴	۳-۱۰-۲ تعریف غنه: «غنه صوتی است که از خیشوم (فضای بینی) خارج می‌شود»
۷۴	۳-۱۰-۲ موارد «حکم غنه»
۷۵	۳-۱۱-۱ احکام مد
۷۵	۳-۱۱-۱ ساختمان مد
۷۵	۳-۱۱-۲ مد اصلی یا طبیعی
۷۵	۳-۱۱-۳ مد فرعی
۷۷	۳-۱۲-۱ وقف و ابتدا
۷۷	۳-۱۲-۱ انواع وقف
۷۸	۳-۱۳-۱ موارد (سکت) واجب در قرآن
۷۹	۳-۱۳-۱ موارد (هاء سکت) جائز در قرآن
۷۹	۳-۱۴-۱ سجده‌های واجب
۷۹	۳-۱۴-۱ نظر علما در مورد سجده‌های واجب
۸۰	۳-۱۴-۲ ذکر سجده‌های قرآن
۸۰	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سوم
۸۵	فصل چهارم: روش‌شناسی حفظ قرآن کریم
۸۶	هدف کلی
۸۶	اهداف یادگیری
۸۶	مقدمه
۸۷	۴-۱ مفهوم‌شناسی
۸۷	۴-۲ اولین حافظ
۸۸	۴-۳ اهمیت حفظ در کلام معصومین (علیهم‌السلام)
۸۹	۴-۴ برکات حفظ قرآن در کلام معصومین علیهم‌السلام
۹۰	۴-۵ حفظ و تدبیر در قرآن در بیانات امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری
۹۱	۴-۶ مقدمات حفظ قرآن کریم

۹۳	۷-۴ شرایط فردی حفظ قرآن
۹۳	۱-۷-۴ مکان
۹۳	۲-۷-۴ زمان
۹۴	۳-۷-۴ پرهیز از اشتغالات غیر ضروری
۹۴	۴-۷-۴ داشتن نظم در کارها
۹۴	۸-۴ شرایط عمومی حفظ قرآن
۹۴	۹-۴ انواع حفظ قرآن
۹۵	۱۰-۴ مراحل حفظ
۹۶	۱۱-۴ روش های تثبیت
۹۶	۱-۱۱-۴ روش فردی تثبیت محفوظات
۹۶	۲-۱۱-۴ روش گروهی تثبیت محفوظات
۹۷	۱۲-۴ شناخت روش های حفظ قرآن
۹۷	۱-۱۲-۴ روش دیداری
۹۸	۲-۱۲-۴ روش شنیداری
۹۹	۳-۱۲-۴ روش اشاره ای
۱۰۰	۴-۱۲-۴ شیوه حفظ آیات همانند
۱۰۱	۱۳-۴ برخی از روش های تجربی تقویت حافظه
۱۰۲	۱۴-۴ نکاتی که در موفقیت حافظ مؤثر است.
۱۰۳	دعای پایانی
۱۰۳	خاتمه
۱۰۴	خودآزمایی چهارگزینه ای فصل چهارم
۱۰۷	پاسخ نامه
۱۰۹	منابع

پیشگفتار

«يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِّمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ. يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ» (۱۶۱ و ۱۷۰ مائده)

قرآن نور و کتاب آشکاری است که از جانب پروردگار به انسان‌ها هدیه شده تا به وسیله آن خداوند افرادی را که به دنبال رضایت او هستند به راه‌های سلامت و فلاح رهنمون و آنان را از ظلمات و تاریکی‌های جهل، شرک و نفاق به سوی نور توحید و سعادت جاودانی رهبری و هدایت نماید. بحمدالله دانشگاه پیام نور در اقدامی هوشمندانه با تأسی به آیات الهی و در جهت کسب رضایت پروردگار موفق شد درس حفظ جزء سی قرآن را مصوب و اجرا نماید، درسی که آرزوی خیلی از مشتاقان انس با قرآن بود و استقبال بسیار خوب دانشجویان نشان از همین اشتیاق دانست.

نگارش کتاب خودآموز مذکور که مشتمل مباحث مورد نیاز دانشجویان باشد همواره مورد تذکر علاقه‌مندان بسط و توسعه فرهنگ قرآنی در دانشگاه بوده و بحمدالله توفیق این مهم به ما عطا گردید، و با بضاعت اندک به این امر مهم پرداخته شد و بحمدالله در مسیر نگارش رهنمودهای برخی از عزیزان همواره یاور ما بود. امید است این هدایت در قالب پیشنهادات و انتقادات سازنده ادامه داشته باشد تا در مراحل بعد، کاستی‌ها برطرف و برغنای آن افزوده شود.

لازم است از ریاست محترم دانشگاه، معاونین و اعضای محترم شورای دانشگاه و کلیه عزیزانی که در تصویب و اجرای این درس تلاش و کوشش نموده و می‌نمایند تشکر

ویژه داشته باشیم و از مدیریت محترم تدوین و کارشناس محترم سرکار خانم قربانی و ابراهیمی‌نیا که در تحقق عینی این کتاب یاری نمودند سپاسگزاریم.

و البته ضروری می‌دانیم در پیشگاه قرآن ناطق حضرت بقیه الله (عج) عذر تقصیر آورده و با شرمندگی اظهار نماییم «يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَّا الضُّرَّ وَجِئْنَا بِنِزَاعَةٍ مُّزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ» (یوسف ۸۸) ای عزیز بضاعت ما اندک و حق قرآن بسیار، با بزرگواری از خداوند بخواهید این نوشتار ناچیز را به کرم خود قبول و همه ما را مشمول رحمت واسعه خود قرار دهد.

علیرضا پارسا - ولی‌اله مهدوی‌فر

مقدمه

«إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا كَبِيرًا» (اسرا آیه ۹)

قرآن مردم را به آیینی که مستقیم‌ترین و پابرجاترین آیین‌هاست هدایت می‌کند. راه وصول و بهره‌مندی از این هدایت و رسیدن به سعادت، انس با قرآن به همراه تدبیر و عمل به دستورات نجات‌بخش آن است. صد البته می‌دانیم که انس با قرآن در پرتو انس با اهل بیت رسول اکرم صلی ا... علیه و آله به کمال می‌رسد همچنان‌که آن حضرت فرمودند: «إِنِّي تَارِكٌ فِيكُمْ الثَّقَلَيْنِ مَا إِنْ تَمَسَّكْتُم بِهِمَا لَنْ تَضِلُّوا - كِتَابَ اللَّهِ وَ عِرَّتِي أَهْلَ بَيْتِي وَ إِنَّهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ»

برخی از لوازم تحقق این انس به نظر می‌رسد شامل آگاهی از فن قرائت و توانایی بر روان‌خوانی و رعایت نکات تجویدی و همچنین حفظ آیات الهی به همراه تدبیر و عمل به دستورات قرآنی است. بحمدالله دانشگاه پیام نور پیشگام تصویب درس ۲ واحدی حفظ جزء سی قرآن در بین دانشگاه‌های کشور گردید و امید است علاقه‌مندان در سایر دانشگاه‌ها و مراکز آموزش عالی در جهت توسعه هرچه بیشتر فرهنگ قرآنی و اهتمام به تحقق فرمان مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در این زمینه از این تجربه استفاده نمایند.

پس از تصویب درس یاد شده مقرر گردید کتابی خودآموز و کمک درسی در این راستا تألیف گردد. توفیق الهی در نگاشتن این کتاب به ما هدیه گردید و راهنمایی

دلسوزان نیز یاور ما شد تا تلاش نماییم مجموعه‌ای که بتواند نیاز دانشجویان در حوزه فن قرائت و حفظ قرآن برآورده سازد، فراهم گردد.

در این تألیف در فصل نخست به ضرورت و راه‌های انس با قرآن پرداخته شده‌است و در فصل دوم، قواعد و اصول روخوانی و روان‌خوانی قرآن مورد توجه قرار گرفته شده‌است. فصل سوم به مباحث تجویدی اختصاص یافته‌است و در فصل چهارم به بحث از کیفیت حفظ قرآن پرداخته شده‌است و در پایان هر درس تمرین‌های لازم نیز ارائه شده‌است. مطمئناً دانشجویان عزیز با توجه به اطلاعات پیشین و نیاز خود، به فصل مربوطه مراجعه خواهند کرد.

لازم به یادآوری است از آنجا که بنابر تطویل نبوده و با توجه به تجربه پیشین ضمن رعایت خودآموزبودن این تألیف فقط به ذکر نکاتی که به نظر می‌رسد برای دانشجویان در قرائت و حفظ قرآن ضروری بوده بسنده شده‌است. البته در این نگارش علاوه بر استفاده از تذکرات اساتید محترم، از منابع متعددی استفاده شده که در متن سعی شده‌است به آن‌ها ارجاع داده شود و یا در فهرست منابع ذکر گردد. امید است این نقصان نوشتار با راهنمایی مشفقانه عزیزان برطرف و بر غنای آن افزوده گردد.

در نهایت امیدواریم ما و همه کسانی که در جهت توسعه فرهنگ قرآن و عترت علیهم‌السلام تلاش می‌کنند مورد توجه خاصه ولی عصر (عج) و عمل خیر آنان مورد رضایت پروردگار قرار گیرد.

والسلام علی من التبع الهدی
علیرضا پارسا - ولی‌اله مهدوی‌فر

فصل اول

انس با قرآن و آداب تلاوت

هدف کلی

هدف کلی این فصل آشنایی دانشجو با ضرورت و راه‌های انس با قرآن کریم و آگاهی از آداب تلاوت قرآن با استناد به آیات الهی و فرمایش معصومین (ع) است.

اهداف یادگیری

- دانشجو پس از مطالعه و فراگیری این فصل باید:
- با ضرورت انس با قرآن آشنا شود.
- راه‌های انس با قرآن را بداند.
- با آیات و روایاتی که بر ضرورت انس با قرآن تأکید می‌کنند آشنا شود.
- با آداب تلاوت قرآن آشنا شود و بتواند در هنگام قرائت قرآن آن‌ها را رعایت نماید.

مقدمه

قرآن معجزه جاویدان اسلام، کتاب هدایت و نور رهایی انسان از ظلمات جهل، شرک و انحراف است. قرآن حبل متین الهی برای تقرب به پیشگاه احدیت و یکی از دو ثقل یادگار نبی مکرم اسلام صلی ... علیه و آله محسوب می‌شود که با تمسک به آن و با همراهی اهل بیت علیهم‌السلام هیچ‌گاه در گرداب ضلالت و گمراهی نخواهیم افتاد. همچنان‌که امیرالمومنین علیه‌السلام فرمود: إِذَا التَّبَسَّتْ عَلَيْكُمُ الْفِتْنُ كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ

فَعَلَيْكُمْ بِالْقُرْآنِ فَإِنَّهُ شَافِعٌ مُّشَفِّعٌ وَ مَاجِلٌ مُّصَدِّقٌ... هرگاه آشوب‌ها چون شب تار شما را فراگرفت به قرآن تمسک جوئید (حرعاملی: ۱۴۰۹: ۶/ ۱۶۹). خداوند تبارک و تعالی در معرفی قرآن فرمود: بیانی برای مردم و رهنمود و اندرزی برای پرهیزگاران است (آل عمران: ۱۳۸)، بینش بخش و رحمت برای قومی که یقین دارند (جاثیه: ۲۰)، حقیقتی یقینی است (حاقه: ۵۱)، هیچ باطلی در آن راه ندارد (فصلت: ۴۳) و به آیینی راهبری می‌کند که پایدارتر است (اسراء: ۹۰) و ده‌ها توصیف دیگر که در این مقدمه نمی‌گنجد. حال که این دریای پهناور و این خوان الهی برای ما گسترده شده‌است و خداوند توفیق داده در سرزمینی متولد شویم که قرآن و اهل بیت علیهم‌السلام بر آن سایه افکنده‌است، بر ماست تا با تلاشی مضاعف در انس با قرآن کوشش فراوان کنیم و در بهره‌مندی از آن گوی سبقت از دیگران برابیم. همواره سفارش امام المتقین، علی علیه‌السلام را آویزه جان قرار دهیم که فرمود: «اللّٰهُ فِي الْقُرْآنِ! لَا يَسْبِقُنْكُمْ فِي الْعَمَلِ بِهِ غَيْرُكُمْ» (نهج‌البلاغه، عبده، ۸۶/۳). «خدا را خدا را در مورد قرآن در نظر بگیرید. کسی بر شما در عمل به قرآن پیشی نگیرد.» و آن‌چنان با قرآن مأنوس باشیم که اگر تنهای تنها گشتیم و احدی بر روی کره زمین باقی نماند هیچ‌گونه هراسی در ما ایجاد نگردد. چرا که قرآن همراه با ماست همچنان‌که امام علی بن الحسین - علیه‌السلام - فرمود: «لَوْ مَاتَ مَنْ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَمَّا اسْتَوْحِشْتُ بَعْدَ أَنْ يَكُونَ الْقُرْآنُ مَعِيَ» (مجلسی: ۱۳۸۷: ۴۶/ ۱۰۷) «اگر همه مردم که در میان مشرق و مغرب عالم زندگی می‌کنند، بمیرند و قرآن کریم با من باشد، احساس ترس و وحشت نمی‌کنم.»

حال ابتدایی‌ترین سؤالی که مطرح می‌شود این است که برای مأنوس شدن با قرآن چه کاری باید انجام دهیم به نظر می‌رسد موارد ذیل بتواند پاسخ مناسبی برای این سؤال باشد:

۱-۱ راه‌های انس با قرآن

۱-۱-۱ یادگیری

اولین گام در انس با قرآن یادگیری روخوانی و روان‌خوانی آن است. همان‌طور که برای بهره‌مندی از لذت شنا باید با فنون شنا آشنا شد، ضرورت دارد مقدمات ورود به دریای ژرف قرآن را فراهم آورد، یادگیری قواعد قرائت، کیفیت تلفظ کلمات، روخوانی و

روان خوانی قرآن، لازمه فهم و تدبیر آن است؛ لذا پیامبر اکرم صلی... علیه و آله می‌فرماید: «اگر زندگی سعادت‌مندان، مرگ شهیدان، نجات روز حسرت (قیامت)، سایه روز سوزان و هدایت در روز گمراهی را می‌خواهید، قرآن را یاد بگیرید که آن سخن خدای مهربان است و سپری در مقابل شیطان و سنگینی در ترازوی اعمال.

۱-۱-۲ قرائت و تلاوت قرآن

پس از یادگیری قرآن، قرائت و تلاوت آن از مهم‌ترین عوامل انس با قرآن است، برای اینکه الزام به قرائت قرآن را در خود تقویت نماییم همواره دستور خداوند را در نظر داشته باشیم که فرمود: «پس هرچه از [قرآن] میسر شد تلاوت کنید» و همچنین فرمایش رسول اکرم صلی... علیه و آله که بیان فرمود: «ای سلمان بر تو باد تلاوت قرآن، به درستی که تلاوت قرآن کفاره است برای گناهان و حجاب از آتش و امان از عذاب و برای کسی که قرآن می‌خواند به ازای هر آیه ثواب صد شهید نوشته می‌شود.» بنابراین برای تداوم قرائت قرآن بهتر است زمان معین و برنامه‌ای منظم برای تلاوت قرآن داشته باشیم.

۱-۱-۳ شرکت در جلسات قرآنی و گوش دادن به قرائت قاریان

یکی دیگر از راه‌های انس با قرآن شرکت در جلسات قرآنی در مساجد، ادارات و سایر مکان‌هاست. این امر مهم موجب می‌شود در اجتماع علاقه‌مندان قرآن قرار گیریم و هم در فراگیری قرآن و در نحوه تلفظ و اعراب آیات قرآن متبحر شویم. علاوه بر این گوش دادن به صوت قرآن قاریان از طریق نوار و لوح فشرده در زمان‌های مختلف که امکان شنیدن آن وجود دارد از جمله در حال رانندگی، پیاده‌روی و... می‌تواند کمک شایانی در جهت آشنایی با روان خوانی و همچنین عامل مهمی در انس با قرآن باشد. همچنان که پیامبر اکرم (ص) فرمود: «آگاه باشید هرکس مشتاق خداوند است پس کلام خدا را گوش نماید.»

۱-۱-۴ تلاوت در منزل و کثرت در تلاوت قرآن

برای انس هرچه بیشتر با قرآن تلاش کنیم تا دفعات قرائت آن را زیاد کنیم و خصوصاً با توجه به تأکید زیادی که معصومین علیهم السلام نموده‌اند، قرائت در منزل را هیچ‌گاه

فراموش نکنیم، زیرا پیامبر صلی... علیه و آله فرمودند: «منازل خودتان را با تلاوت قرآن نورانی کنید و آن‌ها را همچون یهود و نصاری که عبادات خود را تنها در معابدشان می‌خواندند و خانه‌ها را تعطیل می‌کردند در قبرستان قرار ندهید، زیرا «فان البیت اذا کثر فیه تلاوة القرآن کثر خیره و اتسع اهله ...» «خانه‌ای که در آن زیاد قرآن خوانده شود، خیر و برکت آن زیاد می‌گردد و اهل آن در سعه و رفاه قرار خواهند گرفت و چنین خانه‌ای برای اهل آسمان نور می‌دهد چنان‌که ستارگان برای اهل دنیا».

۱-۱-۵ توجه به ترجمه آیات

پس از یادگیری روان‌خوانی قرآن، یکی از عوامل مؤثر در انس با قرآن توجه به ترجمه آیات و فهمیدن معنای آن است. اگر این کار همراه با مراجعه به تفاسیر قرآن باشد هم در انس هرچه بیشتر با قرآن، هم افزایش دانش دینی، تثبیت ایمان و باورهای مذهبی تأثیرگذار است.

۱-۱-۶ تدبر و تعمق در آیات قرآن

توجه داشته باشیم که قرآن برای تدبر نازل شده، خداوند فرمود: «كتاب المنزل الیک مبارک لیدبروا آیاته و لیتذکرّ اولو الالباب» (ص: ۲۹) «کتاب مبارکی را بر تو نازل کردیم تا در آیات آن تدبر نمایند و صاحبان درایت متذکر آن شوند».

تدبر و تعمق در قرآن لازمه خردمندی انسان است، زیرا انسان خردمند کسی به‌شمار می‌آید که در مواجهه با امری درباره آن به اندیشه می‌پردازد و تلاش می‌کند تا عمق منظور آن را بفهمد. لذا هنگامی که آدمی به دریای ژرف قرآن پا می‌نهد و در آن غواصی می‌کند هرچه بیشتر تفحص و تدبر نماید زیبایی و برتری‌های بیشتری از قرآن را دریافت نموده و عشق، علاقه و آرامش حاصل از انس با قرآن برای او بیشتر تجلی خواهد کرد. لذا باید مطمئن باشیم قرائتی که همراه با تدبر نباشد شایسته یک مسلمان نبوده و خیری در آن قابل تصور نیست؛ همچنان‌که امیرالمومنین علیهم‌السلام فرمود: «الا لا خیر قراءه لیس فیها لاتدبر» یعنی «آگاه باشید در قرآن خواندنی که تدبر در آن نباشد خیری نیست» (کلینی، ج ۱ ص ۳۶).

و قبل از قرائت قرآن با خود زمزمه کنیم: «خداوندا تلاوتم را آن گونه قرار مده که در آن تدبر و اندیشه نباشد بلکه مرا توفیق ده که در آیات و احکام آن بیندیشم و

قوانین آیین تو را به کار بندم، خداوندا نگاهم را در آن مایه غفلت و تلاوتم را بی اثر قرار مده که تو خود مهربان و بخشایشگری» (هاشم بن محمد: بی تا ص ۱۴۱).

۱-۱-۷ تلاش در جهت عمل به فرامین قرآن و زندگی قرآنی

آشنایی با روان خوانی، ترجمه و تفسیر قرآن مقدمه‌ای برای عمل به آن است. که شوق و انسی در انسان ایجاد می‌کند و موجب می‌شود که آدمی رنگ خدایی بگیرد، از رذایل اخلاقی دور گردد، به فضایل آراسته و زندگی او قرآنی گردد.

امام خمینی (ره) می‌فرماید: «ما باید کتابمان قرآن باشد معنایش این نیست که فقط بگوییم کتاب ما قرآن است، بلکه باید با او حرکتهای معنوی انجام دهیم، به تربیت انسانی برسیم با او اجتماع خودمان را اصلاح کنیم... این کتابی است که باید بخوانیم، بفهمیم و عمل کنیم...» (خمینی روح ا...: ۱۳۶۱: ۵۳۱/۱۰).

و این فرمایش رسول گرامی اسلام را همواره مدّ نظر داشته باشیم که فرمود: «من تعلم القرآن و لم يعمل به حشره الله يوم القيامة اعمي فيقول يا رب لم حشرتني اعمي و قد كنت بصيراً قال كذلك آياتك فنسيتها». (ابن بابویه، ۱۳۸۲ ق، ۵۲). «کسی که قرآن را بیاموزد و به آن عمل نکند، خدا او را در روز قیامت کور محشور می‌کند، پس می‌گوید خدایا به‌خاطر چه مرا کور محشور کردی در حالی که من بینا بودم. خداوند متعال می‌فرماید: چگونه تو آیات ما را خواندی و آن‌ها را به فراموشی سپردی.» (به آن‌ها عمل نکردی).

۱-۱-۸ دعا به درگاه پروردگار و استمداد از معصومین (ع)

یکی دیگر از راه‌های انس با قرآن این است که از خداوند بخواهیم توفیق آن را به ما عطا فرماید و برای رسیدن به این امر همچنان که خداوند فرموده است: «و ابتغوا اليه الوسيله»، معصومین علیهم السلام را واسطه قرار دهیم، تا خداوند توفیق انس با قرآن و استمرار آن را به ما عطا کند و از ما سلب ننماید.

۱-۱-۹ توجه به تهذیب نفس

برای ایجاد تداوم انس با قرآن لازم است به خودمان توجه کنیم و تلاش کنیم و خودمان را بشناسیم و در تهذیب نفس خود کوشش نماییم تا از طریق معرفت نفس به معرفت پروردگار نائل آییم همچنان که امیرالمؤمنین (ع) فرمود: «من عرف نفسه فقد

عرف ربه» «هرکس خود را شناخت پروردگار خویش را شناخت.» شناخت نفس به این است که بدانیم ما مخلوق و بنده خداوند هستیم، و بنده هیچ گاه در برابر مولی طغیان نمی‌کند. همواره خضوع و خشوع دارد، علاقه‌مند شنیدن فرمان و سخن مولی خود است. با این توجه، قرائت و انس با قرآن شیرینی بیشتری خواهد داشت.

۱-۱۰ تقویت باور و ایمان از طریق افزایش بینش و آگاهی دینی و قرآنی

برای تثبیت و تداوم انس با قرآن، لازم است علاوه بر قرائت آن به عقاید دینی خود توجه کنیم، آن‌ها را از طریق استدلال برای خود اثبات نماییم، به آن‌ها ایمان داشته باشیم و پذیرش قلبی خود نسبت به این اصول را بیشتر سازیم.

۱-۲ رعایت آداب تلاوت یا ادب حضور

آگاهی از آداب تلاوت قرآن و رعایت آن، از مهم‌ترین نکاتی است که قاری قرآن باید به آن توجه کند، زیرا این توجه هم موجب فهم بهتر و عمیق‌تر آیات قرآن و هم موجب افزایش انس قاری با قرآن خواهد شد و در نهایت موجب جلای قلب، روشنی و معنویت آدمی می‌شود. همچنان‌که امام خمینی رحمه‌الله فرمود: «مطلوب در قرائت قرآن کریم آن است که صورت آن نقش بندد، اوامر و نواهی آن تأثیر کند، دعوات آن جایگزین شود و این مطلوب در قلوب حاصل نگردد، مگر آنکه آداب قرائت ملحوظ شود». (امام خمینی، ۱۳۷۸، ۴۹۹-۵۰۰)

۱-۲-۱ طهارت

خداوند فرموده است: «لَا يَمْسُهِ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ» (واقع، ۷۹) «جز پاکان به آن (قرآن) دست نزنند». لازم است قاری قرآن همواره با طهارت، وضو و ظاهری آراسته و پاکیزه باشد.

۱-۲-۲ با تأنی و شمرده شمرده خواندن

لازم است قاری در خواندن قرآن تعجیل ننماید، بلکه با آرامش و با توجه، به قرائت قرآن بپردازد.

۱-۲-۳ نیت

هر عملی بر مبنای یک نیت انجام می‌شود. چه خوب است که قاری هنگام قرائت قرآن نیت خود را خالص برای خداوند و قرب به او قرار دهد.

۱-۲-۴ دعا

بسیار نیکو است که قاری قبل از قرائت قرآن و پس از آن دعا نماید. بخشی از دعایی که امام صادق (ع) پیش از تلاوت قرآن قرائت می‌فرمودند (مجلسی، ج ۹۲، ص ۲۰۷) عبارت‌است از:

- خدایا! همانا من گواهی می‌دهم به اینکه این، همان کتابی است که از جانب تو بر پیغمبرت، حضرت محمد بن عبدالله صلی الله علیه وآله و سلم نازل شده.
- و (گواهی می‌دهم که) سخن گویای تو بوده که بر زبان پیغمبرت جاری شده؛
- تو قرآن را از جانب خود رهنمونی برای خلق و ریسمانی متصل میان خود و بندگانت قرار داده‌ای.
- خدایا! من گشودم فرمان و کتابت را؛ اینک خداوند! نگاه مرا در قرآن، عبادت و خواندنم را، با اندیشه و تفکرم را در آن، سبب عبرت قرار بده. و مرا جزو کسانی قرار بده که از بیان اندرزهای تو در قرآن، پند گرفته و از نافرمانی‌هایت، دوری جسته‌اند.
- (خدایا!) هنگام تلاوت و خواندنم، بر گوشم مهر مزن و بر دیدگانم پرده مگذار و قرائتم را خواندنی که در آن اندیشه نباشد، مگردان؛ بلکه مرا توفیق عنایت فرما تا در آیات و دستورات قرآن بیندیشم و به احکام و مقررات دینت، پایبند و عامل باشم.
- و (همچنین از تو درخواست می‌کنم که) نگاه مرا در این کتاب، مایه غفلت و خواندنم را، بیهوده قرار ندهی؛ زیرا به درستی که تو مهربان و بخشایشگر هستی.
- همچنین امام علی بن ابی‌طالب (ع) در پایان تلاوت قرآن این دعا را می‌خواند:
«اللهم اشرح بالقرآن صدري و استعمل بالقرآن بدنی و نور بالقرآن بصری و اطلق بالقرآن لسانی و اعنني عليه ما ابقيتني فانه احوال و لا قوة الا بك»